

ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Обсяг: 4 кредити ЄКТС

Семестр: V, Курс: третій

LABORE ET ZELO

Дні, Час, Місце: згідно розкладу

Інформація про викладача

Ім'я	Філоненко Олена Станіславівна
Контакти	E-mail: helen-1970@ukr.net, тел.: (068) 1311472
Робоче місце	Кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту, аудиторія 233 навчального корпусу №2
Години консультацій	Понеділок 13.00 -14.00

Опис курсу

Навчальна дисципліна «Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі» спрямована на розширення і поглиблення знань майбутніх учителів початкових класів до організації освітнього процесу на засадах демократії.

Завдання навчальної дисципліни: формувати у здобувачів здатність цінувати людську гідність та права людини, цінувати культурну багатоманітність; виховувати у здобувачів відповідальність, самоефективність, здатність приймати невизначеність та неоднозначність; формувати навички автономного навчання, аналітичного і критичного мислення, навички слухати та спостерігати, емпатію, навички співпраці, уміння вирішувати конфлікти; поглибити знання та критичне розуміння здобувачами сутності поняття «демократія», особливостей організації освітнього процесу на засадах демократії; розвивати вміння здобувачів здійснювати комунікацію з молодшими школярами, батьками, колегами на засадах демократії; формувати вміння здобувачів використовувати відповідні форми й методи в освітньому процесі початкової школи.

Передують вивченню дисципліни «Філософські студії», «Українознавчі студії», «Психологія», слідує за навчальною дисципліною «Актуальні проблеми організації НУШ», «Виховна практика в літньому оздоровчому таборі», «Виробнича (педагогічна) практика».

Вивчення навчальної дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами ОПП «Початкова освіта» сприяє досягненню здобувачами таких **програмних результатів навчання**:

ПРН 2. Застосовувати знання фундаментальних основ наук, критично осмислювати теорії, принципи, поняття у сфері професійної діяльності та/або навчання.

ПРН 3. Збирати, інтерпретувати, оцінювати, застосовувати дані.

ПРН 4. Доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументацію.

ПРН 8. Створювати сприятливе, комфортне, безпечне, здоров'язбережувальне освітнє середовище для здобувачів початкової освіти, залучати молодших школярів до створення осередків НУШ.

ПРН 9. Формувати ціннісні орієнтації, навички толерантної поведінки та протидії булінгу в здобувачів початкової освіти на засадах педагогіки партнерства.

ПРН 10. Передбачати можливі реакції учнів на певні педагогічні впливи, відчувати їхній емоційний стан, виявляти гнучкість під час вибору методів педагогічного впливу з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей учнів.

ПРН 12. Організовувати партнерську взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу, керувати розвитком: власним і молодших школярів, усвідомлюючи цінності громадянського суспільства.

ПРН 13. Використовувати в освітньому процесі початкової школи інформаційно-цифрові технології, формувати уміння безпечного користування інформаційними джерелами в молодших школярів.

ПРН 15. Застосовувати й оцінювати відкриті інформаційні джерела під час професійної діяльності з молодшими школярами.

ПРН 16. Виявляти професійну мобільність та здатність до адаптації й самовдосконалення в професійній діяльності.

Мета курсу

Після успішного закінчення курсу студенти будуть здатні до вирішення професійних задач, пов'язаних із реалізацією організації освітнього процесу в початковій школі на засадах демократії.

Вивчення дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами ОПП «Початкова освіта» сприяє набуттю здобувачами програмних професійних **компетентностей**:

ІК. здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що передбачають застосування концептуальних наукових знань, практичних умінь та навичок, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання.

основні загальні (ЗК) компетенції:

ЗК-2. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-4. Здатність поважати мультикультурність у процесі соціальної взаємодії.

ЗК-5. Здатність до роботи в команді: взаємодіяти з учнями, колегами, адміністрацією, батьками; здатність до самопрезентації, до ведення переговорів.

ЗК-6. Здатність виявляти, аналізувати, комплексно вирішувати проблеми, формулювати власну думку, уміти аргументувати.

ЗК-7. Здатність управляти емоціями, виявляти стійкість, стресостійкість та гнучкість, проявляти лідерські якості, управляти конфліктами.

ЗК-8. Здатність розробляти, організовувати, забезпечувати якісне виконання завдань і їх оцінювання.

ЗК-9. Здатність застосувати сучасні інформаційні і комп'ютерні технології для розв'язання комунікативних задач у професійній діяльності вчителя початкових класів і у повсякденному житті.

та спеціальні (фахові) компетенції:

ФК-1. Здатність планувати, моделювати, реалізовувати, аналізувати, коригувати освітній процес; пізнавальну діяльність, розвивати критичне мислення, формувати ціннісні орієнтації здобувачів початкової освіти на засадах партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, у тому числі й з дітьми з особливими освітніми потребами.

ФК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, знаходити, оцінювати та

використовувати інформацію під час професійної діяльності.

ФК-4. Здатність організувати та керувати професійним розвитком: власним і молодших школярів.

ФК-8. Здатність до організації взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу в різних формах.

ФК-11. Здатність доносити інформацію до всіх учасників освітнього процесу, упроваджувати власний досвід на практиці, нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних навчальних ситуаціях.

ФК-12. Здатність адаптуватися до змін під час професійної діяльності, бути спроможним до професійної мобільності та самовдосконалення.

Форми і методи навчання

Курс буде викладений у формі лекцій (20/4* год.) та практичних занять (20/8* год.), організації самостійної роботи студентів в бібліотеках та комп'ютерних мережах (80 год.). Під час вивчення курсу будуть застосовані такі методи навчання : словесні (пояснення, розповідь, лекція, бесіда, навчальна дискусія), наочні (демонстрації), частково-пошуковий, аналізу та синтезу, узагальнення, вправи; моделювання, створення ситуацій зацікавленості. Перевірка теоретичного навчального матеріалу проводиться методами індивідуального та фронтального опитування. Крім того перевіряється виконання індивідуального навчального завдання та виконання практичних завдань

Для вивчення курсу студентам-бакалаврам необхідно мати смартфон, зареєструватися у Telegram, Zoom, Messenger або Viber. Крім того, деякі форми індивідуального навчального завдання надсилаються через електронну пошту, то здобувачам вищої освіти потрібно мати доступ до мережі Інтернет.

* – денна/заочна форми навчання

Організація навчання

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1.	Демократизація освіти - ознака європейського культурно-освітнього простору.	4	2
2.	Компетентності для культури демократії.	2	-
3.	Особливості організації демократичного освітнього середовища.	4	2
4.	Недискримінаційний підхід в організації освітнього простору НУШ.	4	-
5.	Демократичний стиль педагогічного спілкування як найбільш ефективний за результатами.	2	-
6.	Форми й методи організації освітнього процесу в початковій школі на засадах демократії.	4	-
Разом		20	4

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1.	Демократизація освіти - ознака європейського культурно-освітнього простору.	2	-
2.	Компетентності для культури демократії.	4	2
3.	Особливості організації демократичного освітнього середовища.	4	2
4.	Недискримінаційний підхід в організації освітнього простору НУШ.	4	2
5.	Демократичний стиль педагогічного спілкування як найбільш ефективний за результатами.	2	-
6.	Форми й методи організації освітнього процесу в початковій школі на засадах демократії.	4	2
Разом		20	8

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1.	Демократизація освіти - ознака європейського культурно-освітнього простору.	14	18
2.	Компетентності для культури демократії.	14	18
3.	Особливості організації демократичного освітнього середовища.	12	18
4.	Недискримінаційний підхід в організації освітнього простору НУШ.	12	18
5.	Демократичний стиль педагогічного спілкування як найбільш ефективний за результатами.	16	18
6.	Форми й методи організації освітнього процесу в початковій школі на засадах демократії.	12	18
Разом		80	108

Оцінка

Підсумкова оцінка курсу буде обчислюватися з використанням таких складових:

- на основі контролю засвоєних теоретичних знань і сформованих умінь під час занять: індивідуальне, фронтальне опитування; індивідуальне, групове виконання вправ (формульвальне оцінювання);

- на основі виконання підсумкових завдань: індивідуальне навчальне завдання з його представленням;

- на основі виконання контрольних робіт;

- на основі самостійної роботи студентів: критеріями оцінювання самостійної роботи здобувачів є: рівень знань; якість виконання навчальних завдань; самостійність виконання; вміння узагальнювати набуті знання за окремими темами та вміння робити обґрунтовані висновки, наявність навичок і прийомів виконання практичних завдань тощо.

- на основі екзамену.

Отримані бали сумуються і студент отримує від 0 до 100 балів.

Критерії поточного оцінювання:

Відмінно – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у

навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили у процесі вивчення навчальної дисципліни.

Добре – студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

Задовільно – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент здатен на рецензію відповіді іншого студента; здатен опрацювати матеріал самостійно.

Незадовільно – студент виявляє недостатні знання і розуміння основних положень навчального матеріалу; відповідь містить суттєві помилки, недостатньо осмислена.

Бали	Результат навчання, що оцінюється
20	Індивідуальне навчальне завдання Оцінюється: відповідність поставленій меті та завданням - 5 б. , аналіз і оцінка інформації - 5 б. , побудова суджень - 3 б. , наявність висновків - 5 б. , правильність оформлення інформаційних джерел - 2 б.
10	Представлення індивідуального навчального завдання. Оцінюється: використані методи й засоби – 4 б. , подача матеріалу – 4 б. , самоаналіз – 2 б.
20	Підготовка і проведення в аудиторії практичних завдань. Оцінюється: використані методи, прийоми й засоби навчання – 3 б. , уміння до роботи в команді – 5 б. , здатність до організації взаємодії з учасниками освітнього процесу в різних формах – 5 б. , подача матеріалу – 5 б. , самоаналіз – 2 б.
20	Контрольні роботи: - розділ 1 – 10 балів максимум; - розділ 2 – 10 балів максимум. У повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань - 9-10 балів ; Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки - 7-8 балів ; У цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації,

	<p>допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки - 5-6 балів; Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань, допускаючи при цьому суттєві неточності - 3-4 бали; Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань під час відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки - 1-2 бали; Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань - 0 балів.</p>
30	<p>Екзамен (теоретична і практична частина) Теоретична частина (15 балів) 13-15 балів – виставляється, якщо студент точно і повно розкриває зміст питань білета. Чітко і логічно відповіє на поставлені екзаменаторами запитання, вільно володіє науковою термінологією, наводить приклади з власної практики. Вільно володіє нормативною, сучасною мовою. 10-12 балів – ставиться у випадку, коли під час відповіді студент допускає деякі неточності чи залишилась нерозкритою частина питання (до 15%) за умови, що принципові моменти було розкрито правильно. Незначні помилки усуваються самим студентом, коли на помилки вказує екзаменатор. Студент наводить приклади з власної практики. Вільно володіє нормативною, сучасною мовою. 7-9 балів – достатньо володіє понятійним апаратом навчальної дисципліни. Уміння й навички студента дозволяють викласти матеріал досить логічно й послідовно. Узагальнення робить з допомогою викладача. Під час відповіді припускається помилок. Володіє нормативною мовою, але робить незначні помилки. 4-6 балів – виставляється, якщо відповідь нечітка з порушеною логікою викладу матеріалу й містить суттєві неточності. 30-50% змісту питання залишається нерозкритими. Відповідь репродуктивна, без узагальнень, не аргументована прикладами. На додаткові запитання екзаменатора відповідає в межах 45-50%. Мовою володіє, але робить багато помилок. 1-3 бали – виставляється, якщо відповідь студента фрагментарна. Студент не засвоїв матеріал у межах програми навчальної дисципліни (менше 50%), не дає конкретної відповіді на питання, не наводить прикладів. На додаткові та навідні запитання екзаменатора майже завжди не знає правильної відповіді. Мова зі значними помилками. Практична частина (15 б.) 13-15 балів – демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу під час роботи з молодшими школярами. Творчо вирішує практичні завдання. 10-12 балів – демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу під час роботи з молодшими школярами. Вірно вирішує практичні завдання. 7-9 балів – частково демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу під час роботи з молодшими школярами. Вирішує практичні завдання з неточностями. 4-6 балів - демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу під час роботи з молодшими школярами з допомогою викладача. 1-3 бали – є спроби виконання практичного завдання з допомогою викладача.</p>

Політика курсу

Безпека – понад усе.

У разі включення сигналу «Повітряна тривога» під час очного навчання ви під керівництвом викладача повинні перейти до споруд цивільного захисту і перебувати в них до скасування сигналу.

У разі включення сигналу «Повітряна тривога» під час дистанційного навчання за вашим місцем перебування, ви маєте повідомити про це викладача та перейти до безпечного місця.

Відвідування та участь у практичних заняттях з курсу є обов'язковими (за виключенням студентів індивідуальної форми навчання). Для студентів індивідуальної форми навчання необхідно на початку семестру узгодити з викладачем графік індивідуальної роботи та консультацій.

Якщо ви не були присутні на занятті через сигнал «Повітряна тривога», узгодьте з викладачем дистанційну форму виконання завдання.

Академічна заборгованість. Крайньою межею здачі індивідуального навчального завдання є три дні до дати екзамену. Після цієї дати завдання приймаються, але оцінюються лише у випадку перескладання екзамену.

Перескладання питань практичних занять можливе лише один раз на тиждень, який передуює екзамену, тільки за умови отримання негативної оцінки, якщо студент не міг з'явитися на заняття у зв'язку з хворобою чи у зв'язку з іншою поважною причиною, що має бути підтверджено відповідним документом (довідка з лікувального закладу, заява на ім'я декана про причину та строк відсутності на заняттях тощо). Дозвіл на пропуск занять з причин, що завчасно відомі і є поважними, студент може отримати, подавши необхідну заяву в деканат.

Перескладання екзамену відбувається за графіком, визначеним деканатом. Переоцінка з метою підвищення позитивної оцінки не допускається, за винятком відсутності на заняттях у зв'язку з поважною причиною, про що йшлося вище.

Академічна доброчесність та плагіат. Кожен здобувач вищої освіти повинен ознайомитися і слідувати нормам Положення НДУ ім. М. Гоголя «Про академічну доброчесність»

(http://www.ndu.edu.ua/storage/norm_baza/polozenia_pro_akademichny_dobrochesnist.pdf).

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Будь-яке копіювання або відтворення результатів чужої праці, якщо тільки робота не має груповий формат, використання завантажених з Інтернету матеріалів кваліфікується як порушення норм і правил академічної доброчесності та передбачає притягнення винного до відповідальності за чинними нормативними документами.

Мобільні пристрої на занятті використовуються з навчальною метою.

Поведінка в аудиторії. Кожен здобувач вищої освіти повинен ознайомитися і дотримуватися Правил внутрішнього трудового розпорядку (http://www.ndu.edu.ua/storage/norm_baza/pravula_rozporiadky.pdf) університету, а також принципів і правил поведінки, визначених у Етичному кодексі Ніжинського державного

університету імені Миколи Гоголя (http://www.ndu.edu.ua/storage/norm_baza/etychkodex.pdf).

Вітається активність здобувачів із планування освітнього процесу та участь у формальній та неформальній освіті.

Література:

Основна:

1. Гончаренко С.У. Демократизація освіти / Енциклопедія освіти. АПН України; гол. ред.В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С.167-168.
2. Гущина Н. І. Нова українська школа: організація позаурочної діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу : навч.-метод. посібник. Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 27.07. 2022).
4. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 27.07. 2022).
5. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 27.07. 2022).
6. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 27.07. 2022).
7. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.07. 2022).
8. Компетентності для культури демократії – Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві. URL : <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e>. (дата звернення: 27.07. 2022).
9. Косенко Данило. Новий освітній простір. Мотивуючий простір. Інформаційний посібник. 2019. 255 с. URL : https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf (дата звернення: 27.07. 2022).
10. Кравець В. П. Гендерна педагогіка. Навч. посібник. Тернопіль : Джура. 2003. 416 с.
11. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність. Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред.В.М. Вашкевич. К., 2011. Вип.43. С.397-404.
12. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. — Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
13. Овчарук О.В. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи : монографія. Київ : ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. 400 с.
14. Права людини для дітей: посібник для вчителів та тренерів / Денисенко Л. В., Дзюбій О.А. К.: Час Друку, 2011. 260 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ghnayZmLMxNspAcE2ySrWg5-q2ZjqFI0/view> (дата звернення: 27.07. 2022).
15. Філоненко О.С. Гордієнко Т.В., Бобро А.А. Особливості інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти «Наукові записки: Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» / за заг. ред. В. В. Бурназової. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. № 3. С.123-134. ISSN 2522-1736 ISSNOnline 2663-4902 Index Copernicus International. (Включено до переліку фахових видань України (категорія “Б”).
16. Філоненко О.С. Гордієнко Т.В. Основи тренінгу як особливої форми навчання майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки: Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський*

державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. № 2. С.95-103. (Включено до переліку фахових видань України (категорія "Б").

17. Ціннісні орієнтири сучасної української школи . URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 27.07. 2022).

Додаткова:

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. К. : Алатон, 2020. 64 с.

2. Bilousova Nadiia, Hordiienko Tetiana, Demchenko Nataliia, Filonenko Olena, Bobro Artur. The organisation of educational space in the new Ukrainian school. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, Volume 8, № 3, 2020, p. 270-279. <https://www.lifescienceglobal.com/journals/journal-of-intellectual-disability-diagnosis-and-treatment/volume-8-number-3/82-abstract/jiddt/4018-abstract-the-organisation-of-educational-space-in-the-new-ukrainian-schoo>. (DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.2>) Індексується в Scopus.

3. Гавлітіна Тетяна Наскрізне виховання цінностей у новій українській школі. Нова педагогічна думка. 2020. № 2 (102). С. 141- 145.

4. Демократизація освіти: партнерська взаємодія навчального закладу з громадою / укладач О.І.Замулко. Черкаси, 2016.177 с.

5. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для системи середньої школи. К.: «ВАІТЕ», 2016. 52 с.

6. Основи демократії :методичний посібник / укладач Я. В. Соцький. Тернопіль, 2011. 103 с..

7. Український проєкт «Якість освіти». URL: <http://www.yakistosviti.com.ua/uk/-Demokratichnii-stil-pedagogichnogo-spilkuвання> (дата звернення: 27.07. 2022).

8. Філоненко О.С., Гордієнко Т.В. Урахування індивідуальних особливостей учнів з особливими освітніми потребами в освітньому процесі початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць*. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип 77. Т.2 С. 54-58.

9. Філоненко О.С. Гордієнко Т.В., Бобро А.А. Особливості інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти. *Наукові записки: Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. № 3. С.123-134.

10. Чесноти класної спільноти. Сучасні форми виховної роботи. 2-й клас. / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко, Х. : Вид. група «Основа», 2019. 141 с.

11. Barrett M., Vyram M., Lzr I., Mompoin-Gaillard P. and Philippou S. (2014), Developing intercultural competence through education, Council of Europe Publishing, Strasbourg, Competences for democratic culture 60 www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf. (дата звернення: 27.07. 2022).

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека НДУ імені Миколи Гоголя. URL: <http://lib.ndu.edu.ua>

2. Вчитель у мережі. URL: <https://sites.google.com/site/ulejconf>

3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

4. Єдине освітнє інформаційне вікно України. URL: <http://www.osvita.com>

5. Електронна платформа «Нова українська школа». URL: <http://www.nus.inf.ua>

6. Інформаційний портал «Знання». URL: <http://znannya.info>

7. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya>.

8. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>

9. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

10. Освіта України. URL: <http://osvita-ukrainy.com.ua>
11. Освіта UA. URL: <http://osvita.ua>
12. Педагогічна бібліотека. URL: <http://www.pedlib.clx.ru>
13. Портал сучасних педагогічних ресурсів. URL: <http://www.intellect-invest.org.ua>
14. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>

Періодичні видання:

1. Початкова школа
2. Початкова освіта
3. Початкове навчання та виховання
4. Учитель початкової школи